

# Η πορεία των χιλιαστικών αιρέσεων στην πρώτη Εκκλησία

Ορθοδοξία / Αιρέσεις

Γεωργία Μουλοπούλου, πτυχιούχος στον Ελληνικό Πολιτισμό – μάστερ Θεολογίας



(Προηγούμενη δημοσίευση: <https://www.pemptousia.gr/?p=167493>)

**Στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους πολλοί είναι οι λόγοι που συνεπικουρούν στην άνθηση του Χιλιασμού. Μερικοί από αυτούς είναι οι διωγμοί, που ενέτειναν την αναμονή του Μεσσία, η επακριβής ερμηνεία του βιβλίου της Αποκαλύψεως με την προαναγγελία του τέλους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, καθώς και η επενέργεια των εσχατολογικών αντιλήψεων του Ιουδαϊσμού[1].**



Η εκκλησιαστική ορθόδοξη διδασκαλία αποδέχτηκε τον εσχατολογικό δυναμισμό του χιλιαστικού φαινομένου, απορρίπτοντας το ενθουσιαστικό στοιχείο του και την αριθμολογία του. Επίσης, δεν περιορίζει την έλευση του Χριστού - Μεσσία σε χίλια έτη ούτε διαχωρίζει την καθολική ανάσταση των νεκρών από την πρώτη ανάσταση των δικαίων σύμφωνα με τις χιλιαστικές απόψεις[2].

Πέραν των αιρεσιάρχων, για τους οποίους θα γίνει λόγος παρακάτω, υπήρξαν και εκκλησιαστικοί συγγραφείς και Πατέρες των πρώτων χριστιανικών χρόνων που ασπάσθηκαν χιλιαστικές πεποιθήσεις, χωρίς όμως να προβαίνουν σε ακραίες θεωρίες όπως εκείνες της διδασκαλίας των αιρετικών. Σε αυτούς του Β' αιώνα συγκαταλέγονται ο συγγραφέας της Επιστολής Βαρνάβα[3], ο Ποιμένας του Ερμά[4], ο συγγραφέας της Β' Κλήμεντος[5], ο Παπίας Ιεραπόλεως της Φρυγίας[6], ο Ιουστίνος ο μάρτυρας[7], ο Μελίτων Σάρδεων, ο Ειρηναίος Λουγδούνου[8], ο Τερτυλλιανός[9], ο Ιππόλυτος Ρώμης[10], ο Μεθόδιος Ολύμπου της Λυκίας[11] και ο Λακτάντιος[12]. Μάλιστα από τους προαναφερθέντες, ο Παπίας, ο Ιουστίνος, ο Μεθόδιος Ολύμπου, ο Ειρηναίος Λουγδούνου αλλά και ο Απολλινάριος Λαοδικείας ερμηνεύουν κατά γράμμα τα χίλια έτη[13] και όχι με την ιουδαϊκή αιρετική έννοια [14].

Από τους αιρετικούς χιλιαστικές ιδέες είχαν υιοθετήσει οι Εβιωνίτες[15], ο Κήρινθος[16], ο Κομμοδιανός, ο Βικτωρίνος[17], ο Νέπως[18], ο Κορακίων. Επίσης στους πολέμιους του Χιλιασμού συναντώνται αιρετικοί σαν τους γνωστικούς[19], τον Μαρκίωνα[20] και τους Μοντανιστές[21]. Αντίδραση στις χιλιαστικές θεωρήσεις του Χριστιανισμού συναντώνται από τον Ρωμαίο πρεσβύτερο Γάιο[22], τον Β' αιώνα, στην Αλεξάνδρεια από τον Ωριγένη[23] και τον Διονύσιο



Αλεξανδρείας[24] κατά τον Γ' αιώνα[25] καθώς και από τον ιερό Αυγουστίνο[26] τον Ε' αιώνα. Μάλιστα ο τελευταίος υποστήριξε ότι η χιλιετία αποτελεί για την Εκκλησία την περίοδο εντός της ιστορίας μεταξύ των δύο παρουσιών του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, κάτι που συμβιβάζεται και με τα όσα γράφει στην Α' Κορ. 15, 22-24 ο Παύλος[27].

[1] Μπέγζος, (1995<sup>4</sup>), *Οπ.π.*, σ. 188.

[2] Μπέγζος, (2011), *Οπ.π.*, σ. 251.

[3] Επιστολή Βαρνάβα 15: 1-9. Ο συγγραφέας της επιστολής Βαρνάβα, ο οποίος είναι ανώνυμος, απευθύνει την επιστολή του σε άγνωστη χριστιανική κοινότητα. Στην επιστολή γίνεται λόγος για τη Διαθήκη που έδωσε ο Θεός στον Μωυσή και για τη «Διαθήκη Κυρίου Ιησού». Στη δεύτερη διαθήκη φαίνεται το θείο έλεος για όσους είχαν αθετήσει την πρώτη και όσους τήρησαν τον θείο λόγο της νέας διαθήκης που θα αποτελέσουν «λαόν άγιον». Επίσης, στην επιστολή Βαρνάβα όπως και στον Ποιμένα του Ερμά γίνεται λόγος για τις «δύο οδούς» του φωτός και του σκότους, της ζωής και του θανάτου» Η περί δυο οδών διδασκαλία συναντάται σε ιουδαϊκά και σε κείμενα της ελληνικής γραμματείας. Ο Χριστός άλλωστε δίδαξε: « Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. τί στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν» (Ματθ. 7, 13-14). Η επιστολή του Βαρνάβα, διακρίνεται και από μια θεολογική πρόταση. Για να πολεμήσει την ιουδαϊκή λατρεία και την επίδραση που είχε στη χριστιανική ζωή χρησιμοποίησε την αλληγορία για να υποτιμήσει την Παλαιά Διαθήκη. Πίστευε πως η Παλαιά Διαθήκη είχε αξία μόνο στον καιρό της. Επειδή την επιστολή την αναφέρει πρώτος ο Κλήμης ο Αλεξανδρεὺς, πιθανώς να γράφηκε πριν από το έτος 160, και λόγω της αλληγορικής της χρήσης συμπεραίνεται ότι τόπος συγγραφής της επιστολής είναι η Αίγυπτος. Ο Harnack πιστεύει πως η συγγραφή της επιστολής πρέπει χρονολογικά να τεθεί μεταξύ του 80 και 130, διότι ο συγγραφέας φαίνεται πως δεν είχε προσωπική σχέση με τους Αποστόλους, και επίσης όχι μετά το έτος 130 διότι αγνοεί τον Μαρκίωνα και τους γνωστικούς. Βλ. Σκουτέρης, *Οπ.π.*, σ. 178, 185, 209, 211-212. *Επιστολή Βαρνάβα*, ΒΕΠΕΣ, στο Κλήμης ο Ρώμης (Μέρος Β') - Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων - Βαρνάβα Επιστολή - Η Προς Διόγνητον Επιστολή-Ιγνάτιος, τ. 2, (Αθήναι: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1955), σ. 223-226. R. A. Kraft, *Barnabas and the Didache: Volume 3 of The Apostolic Fathers: A New Translation and Commentary*, (New York: ed. by Robert Grant.: Thomas Nelson and Sons, 1965), p. 35.

[4] Βλ. Φειδάς, *Οπ.π.*, σ. 78-79. Ο Ερμάς με το σύγγραμμά του «Ποιμήν» θέλει να

τονίζει ότι η αυθεντική παράδοση της Εκκλησίας κινδυνεύει από την αμαρτία. Αυτός ο λόγος αποτελεί προτροπή για μετάνοια των ανθρώπων, καθώς αναμένονται οι έσχατοι καιροί. Το προφητικής φύσεως έργο περιλαμβάνει 5 οράσεις, 12 εντολές και 10 παραβολές. Στο έργο διαφαίνεται η εμμονή του συγγραφέα για τη συγχώρηση των βαριών αμαρτημάτων που επιτρέπει η Εκκλησία και για τη διαφθορά της. Ο Ερμάς είναι ηθικολόγος και προσαρμόζει τη θεολογία, η οποία κατέχει τη δεύτερη θέση στο σύστημά του, στη λογική του ήθους για να καταδείξει την ηθική του διδασκαλία. Ταυτίζει τον Υιό του Θεού με τον θείο Νόμο που δόθηκε από τον Αρχάγγελο Μιχαήλ. Φαίνεται να υπάρχει ταύτιση του Νόμου, του Υιού, και του Αρχάγγελου Μιχαήλ, η οποία οδηγεί σε μια αγγελολογική Χριστολογία. Η θεώρηση του Ερμά ότι ο Θεός Πατήρ και το Άγιο Πνεύμα συνιστούν δυάδα, με το Άγιο Πνεύμα να κατοικεί σε σώμα ανθρώπου που αποτέλεσε το πρόσωπο του Χριστού, χαρακτηρίζεται ως «πνευματολογική» Χριστολογία. Σε αυτές τις απόψεις του Ερμά είχε επιχειρηθεί να δοθούν διάφορες ερμηνείες. Με τον όρο «Άγιον Πνεύμα» που χρησιμοποιεί εννοεί τον Θεό -Υιό, τον Υιό πριν από την ενανθρώπησή του και όχι το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Πιστεύει, επίσης, ότι η δημιουργία των πάντων από τον Θεό είχε ως σκοπό την Εκκλησία και την αντιλαμβάνεται ως προγενέστερη όλων των κτισμάτων. *Ποιμήν του Ερμά*, ΒΕΠΕΣ, στο Πολύκαρπος Σμύρνης - Ερμάς - Παπίας - Κοδράτος - Αριστείδης - Ιουστίνος (Μέρος Α'), τ. 3, (Αθήναι: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1955), σ. 31-35. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 178-180,188-189. D. I. Baker, *The Shepherd of Hermas: A Socio-Rhetorical and statistical-linguistic study of authorship and community concerns*, (Cardiff 2006), p. 118 - 127.

[5] Στη Δευτέρα Επιστολή Κλήμεντος επισημαίνεται ότι όσοι πορεύονται στη ζωή σύμφωνα με το θέλημα του Θεού είναι αυτοί που θα ανήκουν στην Εκκλησία Του. Αντίθετα, όσοι δεν είναι μιμητές της ζωής του Χριστού δεν θα έχουν τη δυνατότητα μιας εν Χριστώ ζωής. Είναι επιλογή του κάθε ανθρώπου αν θα προτιμήσει η ζωή του να έχει αναφορά της τον Χριστό. Βλ. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 188.

[6] Ο Ευσέβιος Καισαρείας γράφει σχετικά με τον Παπία: «καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἔκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἦκοντα παρατέθειται ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τινὰ ἄλλα μυθικώτερα· ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινὰ φησιν ἐτῶν ἔσσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σωματικῶς τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταυτησὶ τῆς γῆς ὑποστησομένης· ἃ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνεορακότα. σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηράμενον εἰπεῖν, φαίνεται, πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν πλείστοις ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος γέγονεν

τὴν ἀρχαιότητα τάνδρὸς προβεβλημένοις, ὥσπερ οὖν Εἰρηναίῳ καὶ εἴ τις ἄλλος τὰ ὅμοια φρονῶν ἀναπέφηνεν», Εὐσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία* III, 39.11-14

[7] Ιουστίνος Μάρτυρας και Φιλόσοφος, *Πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον Διάλογος*, 80,81, 109. J.C. Gregory, *The Chiliastic Hermeneutic of Papias of Hierapolis and Justin Martyr compared with later Patristic Chiliastics* (Doctoral Thesis: Baylor, 1983), pp. 83-126.

[8] Εἰρηναῖος Λουγδούνου, *Κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων*, V, 33, 3-4.

[9] Τερτυλιανός, *Κατὰ Μαρκίωνος*, III, 24.

[10] Ἰππόλυτος Ρώμης, *Ὑπόμνημα εἰς Δανιήλ*, IV, 23.

[11] Μεθόδιος Ολύμπου, *Συμπόσιον*, IX,1.

[12] Σ. Δεσπότης, *ὑπὸ ἐκδοσὴ ἔργο, Χιλιασμός στην Αποκάλυψη του Ἰωάννη και στα πρῶτα Βυζαντινά Ὑπομνήματα 5-6<sup>οῦ</sup> αἰ*, σ. 3.

[13] Δεσπότης, (2010), *Ὅπ.π.*, σ. 329.

[14] Μπρατσιώτης, (1992), *Ὅπ.π.*, σ. 283.

[15] Ο ὅρος «Εβιωναῖοι» (Εβιωνίτες) σημαίνει «φτωχοί». Κατὰ τοὺς Ἰππόλυτο, Τερτυλλιανό, Ωριγένη, Εὐσέβιο και Ἐπιφάνιο προέρχεται ἀπὸ τὴν εβραϊκὴ γλῶσσα και ἀναφέρεται ἀπὸ αὐτοὺς σε κάποιον υποτιθέμενο ἰδρυτὴ Ebion. Σύμφωνα με τὸν Johannes Weiss, ἡ μορφή αὐτὴ εἶναι μιὰ δική τους δημιουργία, γιατί τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴ μορφή του ebionim (= «οἱ πτωχοί»). Σύμφωνα με τὸν Ωριγένη και τὸν Εὐσέβιο Καισαρείας, ὑπῆρχαν δυο μερίδες Εβιωναίων, οἱ ὁποῖες δέχονταν τὸν Χριστό, τὸν Ἰουδαϊκὸ Νόμο και τὸν τρόπο ζωῆς. Ἡ διαφορὰ τους βρίσκεται στο ὅτι ἡ μιὰ μερίδα (Ἰουδαῖοχριστιανοὶ Ναζωραῖοι) ἀποδεχόταν τὴν ἐκ Παρθένου γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἐνῶ ἡ ἄλλη ὄχι. Σύμφωνα με τὸν Εὐσέβιο, ἡ πρώτη μερίδα τῶν Εβιωναίων δεν δεχόταν τὴν προῦπαρξη τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἡ δεύτερη τὸν θεωροῦσε ἀπλὸ ἄνθρωπο. Στο σύστημα τῶν Εβιωναίων ὁ Χριστός ἐμφανίζεται ὡς προφήτης, ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ κηρύξει τὴ βούλησή Του. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του δεν ἦταν ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀφοῦ του λείπει ἡ θεότητα, ἀλλὰ νὰ στηρίξει τὸν Νόμο. Βλ. Σκουτέρης, *Ὅπ.π.*, σ. 287, 291, και Ν. Ματσούκας, *Ὁρθοδοξία και αἵρεση στους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ Δ', Ε', ΣΤ' αἰῶνα*, (Θεσσαλονίκη: ἐκδ. Π. Πουρναρά, 1992<sup>2</sup>), σ. 126-127. Γιὰ τὸν ὅρο «Εβιωναῖοι» πρβλ. Weiss, *Ὅπ.π.*, σ. 469.

[16] Εὐσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία* VII, 25.6. «Ὁ Κήρινθος ἐξέλαβε

τη χιλιετή βασιλεία εντελώς σαρκικά, κάτι που προκάλεσε την αντίθεση του Γάιου του Ρωμαίου (Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, III, 28) και του Ωριγένη (Περί Αρχών II,11)», Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 329.

[17] Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150.

[18] Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* VII, 24.4.

[19] Ο Γνωστικισμός είναι ένα πολύπλοκο θρησκευτικό σύστημα, το οποίο έκανε την εμφάνισή του τον 2ο αιώνα. Γεννήθηκε σε ένα ιουδαϊοχριστιανικό περιβάλλον και εξελίχθηκε με τις αρχές της ελληνικής Φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τον Harnack, χαρακτηρίζεται ως «οξύς εξελληνισμός του Χριστιανισμού». Θεμέλιο του Γνωστικισμού είναι η γνώση. Σύμφωνα με τη θεωρία των γνωστικών, η εν Χριστώ σωτηρία αποσυνδέεται από τον λυτρωτικό και ιστορικό χαρακτήρα της και εντάσσεται σε μια κοσμολογικής εξελίξεως διαδικασία. Ως αποτέλεσμα συγκρητισμού, δεν οργανώθηκε σε ένα ενιαίο σύστημα. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 55, 151-152. Πρβλ. Αν. Μαράς, Ηλ. Τεμπέλης, Χρ. Τερέζης, Σ. Τριαντάρη, *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά. Θεολογία και Φιλοσοφία στην Εποχή των Πατέρων*, τ. Γ', (Πάτρα: εκδ. ΕΑΠ, 2008), σ. 25-26. Και Ι. Ζηζιούλας, *Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η Συνάντηση των Δυο Κόσμων*, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 2003), σ. 147, 148.

[20] Ο Μαρκίων, γεννημένος στα τέλη του πρώτου αιώνα, καταγόταν από τη Σινώπη του Πόντου και ήταν γιος του επισκόπου της Σινώπης. Επηρεάστηκε από τη διδασκαλία του γνωστικού Κέρδωνα, ο οποίος ενστερνιζόταν την ύπαρξη δυο θεών (δυϊστική), ενός υπερβατικού (αγαθός θεός) και ενός δημιουργού (δίκαιος θεός της Παλαιάς Διαθήκης). Ο δημιουργός Θεός αγνόησε τον λυτρωτικό χαρακτήρα της σταυρικής θυσίας του Χριστού και τον καταδίκασε σε θάνατο. Υποστήριζε, επίσης, ότι ο Χριστός δεν γεννήθηκε από την Παρθένο Μαρία ούτε έζησε ως Ιουδαίος, αλλά ήρθε στη ζωή ως ενήλικας. Ο Μαρκίων ήταν ο μόνος από τους γνωστικούς ο οποίος δέχθηκε το λυτρωτικό θείο μυστήριο της σταυρώσεως του Ιησού. Όταν ανέπτυξε τις αιρετικές του δοξασίες, ίδρυσε και την μαρκιωνιτική εκκλησία, η οποία διαλύθηκε στο τέλος του τρίτου αιώνα. Η ενέργειά του αυτή θεωρήθηκε κίνδυνος για τη Χριστιανική Εκκλησία. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 159-161. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 324-325.

[21] Μπέγζος, (1995<sup>4</sup>), *Όπ.π.*, σ. 189. Επίσης, Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150 και Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 344. Ο Μοντανισμός αποτέλεσε σοβαρή απειλή αλλοίωσης της αυθεντικότητας του Χριστιανισμού κατά τους πρώτους αιώνες. Είχε ως βάση την τήρηση αυστηρών κανόνων στη ζωή της Εκκλησίας. Το στοιχείο που χαρακτήριζε αυτήν την τάση ήταν η προσδοκία για το τέλος του κόσμου. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ.

[22] Ο Ρωμαίος πρεσβύτερος Γάιος καταπολέμησε το είδος του σαρκικού Χιλιασμού. Βλ. Α. Μ. Παπαδόπουλος, *Σύγχρονες Αιρέσεις «Θρησκευτικά» Κινήματα Νέα Εποχή*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρναρά, 2005<sup>3</sup>), σ. 199.

[23] Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Περί Αρχῶν* II, 11.2. L. Berkoff, *The History of Christian Doctrines* (Grand Rapids: Baker, 1937), p. 11, 262. Ο Ωριγένης γεννήθηκε περί το 185 και πέθανε το 254. Απέκτησε ευρεία φιλοσοφική μόρφωση στην Αλεξάνδρεια. Υπήρξε μαθητής και διάδοχος του Κλήμεντος στη Σχολή Αλεξανδρείας. Ήταν μια εξαιρετική πνευματική προσωπικότητα, τολμηρός στις θεολογικές του προσεγγίσεις και αναζητήσεις. Τη Βασιλεία του Θεού την παρουσιάζει σαν κάτι που θα συμβεί στις ψυχές των πιστών και όχι στον χώρο και στον χρόνο. Ως πολέμιος του Γνωστικισμού προσπάθησε να αποκρούσει τις πλάνες τους μέσω της σύζευξης Φιλοσοφίας και Θεολογίας. Στη διδασκαλία του χρησιμοποίησε ως μέθοδο την αλληγορική ερμηνεία της Αγίας Γραφής και την ιερή Παράδοση, ενώ ως φιλοσοφικό υπόβαθρο την νεοπλατωνική φιλοσοφία. Κατά τον Ωριγένη ο Λόγος έχει προσωπική υπόσταση, είναι ομοούσιος προς τον Πατέρα και αποκαλύπτει τον Θεό στον κόσμο. Ο Λόγος είναι Θεός. Αναζητώντας ορθές θεολογικές απαντήσεις για τη μεθοδολογία των γνωστικών δεν απέφυγε σοβαρές εκτροπές από την πίστη της Εκκλησίας. Οι αποκλίσεις που συναντάμε στα έργα του προκάλεσαν διαμάχες και καταδικάστηκαν από την Εκκλησία. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 229-232,239. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 622-623. Πρβλ. Αν. Μαράς, *Ηλ. Τεμπέλης..*, κ.ά, *Όπ.π.*, σ. 45. Ν. Κον, *Αγώνες για την Έλευση της Χιλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες Χιλιαστές και Μυστικιστές Αναρχικοί του Μεσαίωνα*, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, (Αθήνα: εκδ. Νησίδες, 2006), σ. 25-26, Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Κατά Κέλσου*, ΒΕΠΕΣ, τ., 9, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1956), σ. 13-14, 29-31,33. P. Martens, *Origen and Scripture: The Contours of the Exegetical Life*, (Oxford: Oxford University Press, 2012).

[24] Ο Διονύσιος Αλεξανδρείας, μαθητής του Ωριγένη, διακρινόταν για την άρτια θεολογική του κατάρτιση. Πολέμιος του Σαβελλιανισμού (τον 3ο αιώνα, η διδασκαλία του Σαβέλλιου καταδικάστηκε ως αιρετική, σύμφωνα με την οποία η Αγία Τριάδα δεν ήταν κατ' ουσίαν τρισυπόστατη. Η τριάδα των προσώπων αναφέρεται στις διαδοχικές σχέσεις τού ενός Θεού προς τον κόσμο και όχι στην ουσία της θεότητας. Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα αποτελούν τρεις διαφορετικούς τρόπους αποκάλυψης του ενός Θεού. Με το πρόσωπο του Πατέρα είναι ο δημιουργός του κόσμου και νομοθέτης της Παλαιάς Διαθήκης, με το πρόσωπο του Υιού είναι ο Λυτρωτής και με το πρόσωπο του Αγίου Πνεύματος είναι αυτός που δίνει ζωή στην Εκκλησία). Παρόμοια, ο Μοναρχιανός Παύλος του Σαμοσατέως,



επίσκοπος Αντιοχείας το 260 μ.Χ., δεχόταν την απόλυτη μοναρχία του Πατρός και θεωρούσε τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα απρόσωπες δυνάμεις του Θεού. Ο Διονύσιος χρησιμοποίησε τον όρο «υπόστασις» και όχι τον όρο «πρόσωπον», για να αποκλείσει τη σύγχυση στα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος από τον Σαβέλλιο. Επίσης, υποστήριξε πως ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός εν χρόνω, συνεπώς ετερούσιος του Πατρός. Ατυχείς διατυπώσεις για τις οποίες ο Διονύσιος κατηγορήθηκε από τον Ρώμη Διονύσιο. Στην πραγματεία του «Έλεγχος και Απολογία» αναπτύσσεται η διδασκαλία του για τον Λόγο και τη σχέση του προς τον Πατέρα, η οποία θεωρήθηκε ορθόδοξη και στη Ρώμη, γι' αυτό σταμάτησε και η διαμάχη. Επίσης σε κείμενό του προς τον Νέπωνα, ο Διονύσιος καταρρίπτει τη διδασκαλία του περί Χιλιασμού και επανέφερε στην Εκκλησία του Χριστού τον Κορακίωνα. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 243-249. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 344-345, 628-629. Πρβλ. Α. Δ. Δελημάνη, «*Η Αίρεσις του Οικουμενισμού*». *Η Εν Χριστώ Σωτηρία. Αι Αιρέσεις και η Παναίρεσις του Οικουμενισμού*, (Αθήναι: εκδ. ΕΚΠΑ, 1972), σ. 41. Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Κατά Κέλσου*, ΒΕΠΕΣ, τ., 9, *Όπ.π.*, σ. 196-197.

[\[25\]](#) Π. Τρεμπέλας, *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τ., Γ', (Αθήναι: εκδ. ο Σωτήρ, 1961) σ. 448.

[\[26\]](#) Αυγουστίνος Ίππωνος, *Περί Χριστιανικού Δόγματος*, III, 30-37. Του ιδίου, *Η πολιτεία του Θεού*, ΧΧ: 6-13. Ο Ιερός Αυγουστίνος υπήρξε αρχικά οπαδός και έπειτα πολέμιος του Μανιχαϊσμού. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150. Ο Αυγουστίνος στο έργο του «*Η πολιτεία του Θεού*» αντιμετωπίζει το πρόβλημα του Χιλιασμού, αφού ασχολήθηκε με τη συλλογική εξέλιξη της θρησκευτικής ιστορίας του κόσμου. Τις χιλιαστικές τάσεις τις προσάρμοσε στις έξι ημέρες της δημιουργίας. Έξι περιόδους της ιστορίας με το εξής σχήμα: Πρώτη περίοδος από τον Αδάμ ως το Νώε, δεύτερη από τον Νώε ως τον Αβραάμ, τρίτη από τον Αβραάμ ως τον Δαβίδ, τέταρτη από τον Δαβίδ ως τη βαβυλώνια αιχμαλωσία, πέμπτη από την αιχμαλωσία έως τον Χριστό και έκτη από το Χριστό ως το τέλος του κόσμου. Τα χρονικά αυτά διαστήματα, εκτός από το έκτο που έχει άγνωστη διάρκεια, έχουν συγκεκριμένα χρονικά όρια, όχι όμως αναγκαστικά και την ίδια χρονική διάρκεια. Ο Αυγουστίνος συνοψίζει τη χιλιαστική θέση. Όσοι βασίστηκαν στον αριθμό των χιλίων ετών που θα έπρεπε να υπάρχει για τους αγίους κάποιο είδος σαββατισμού, μίλησαν για πρώτη ανάσταση. Μια ιερή ανάπαυλα μετά τις δοκιμασίες έξι περιόδων, δηλαδή έξι χιλιάδων χρόνων από καταβολής κόσμου εξαιτίας της μεγάλης αμαρτίας, για την οποία εκδιώχθηκε ο άνθρωπος από τον Παράδεισο και αντιμετώπισε τη θνητή ζωή. Μόλις συμπληρωθούν τα έξι χιλιάδες χρόνια σαν έξι μέρες, έρχεται η εβδόμη, το Σάββατο, δηλαδή τα τελευταία χίλια χρόνια των αγίων που αναπαύονται για να τελέσουν το Σάββατο. Αυτή η γνώμη, λέει ο Αυγουστίνος, θα μπορούσε να γίνει



αποδεκτή ως ένα σημείο, αν υπήρχαν και πνευματικές χαρές που θα απολάμβαναν οι άγιοι ενώπιον της παρουσίας του Κυρίου, εκείνο το Σάββατο. Ο Αυγουστίνος καταδικάζει τα λεγόμενα για ατελείωτα γεύματα, τα οποία γίνονται πιστευτά μόνο από ανθρώπους σαρκικούς. Εδώ υπάρχει ένας Χιλιασμός που ο Αυγουστίνος τον καταδικάζει απόλυτα. Είναι η χρονική αντίληψη μιας ζωής με πολλαπλάσιες απολαύσεις των σαρκικών ανθρώπων που δεν έχουν άλλο να δουν στο χριστιανικό ιδεώδες. Υπάρχει και ο Χιλιασμός που δέχεται την πνευματική βασιλεία του Θεού πάνω στη Γη, άποψη που είχε δεχθεί ο Αυγουστίνος. Τι γίνονται τα χίλια χρόνια της Αποκαλύψεως; Πρόκειται για την έκτη χιλιετηρίδα, νοούμενη ως έκτη μέρα, της οποίας διατρέχουμε το τελευταίο μέρος. Κατόπιν θα ακολουθήσει το ανέσπερο Σάββατο, ενώ δέχεται και την ανάπαυση των αγίων. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την αντίληψη χωρισμού του κόσμου σε χιλιετίες και μας δείχνει πως ο Αυγουστίνος δεν απέρριψε κάτι τέτοιο. Αυτό που απορρίπτει είναι η ενδιάμεση χιλιετία μεταξύ της έκτης και του νέου κόσμου του μέλλοντος. Η έβδομη μέρα σημαίνει εδώ τον κόσμο του μέλλοντος. Η δεύτερη ερμηνεία βλέπει στα χίλια χρόνια τον συνολικό χρόνο του κόσμου. Όμως ο Αυγουστίνος προτιμά την προηγούμενη. Έτσι, χίλια χρόνια συμπίπτουν με την έκτη χιλιετία που εγκαινίασε ο Χριστός, δηλαδή με την Εκκλησία, στην οποία η βασιλεία του Χριστού θα ασκείται αποτελεσματικά. Βλ. Παπαδόπουλος, *Όπ.π.*, σ. 197-198.

[27] Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 329-330. Α΄ Κορ. 15, 22-24: «ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἄδᾳμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν».

**(Συνεχίζεται)**

<http://bit.ly/2uTAW6i>